

درآمدی بر

فرآیند تعقیب انتظامی اعضای هیأت علمی

دانشگاه‌ها در ایران

در پرتو اصول دادرسی منصفانه

مؤلفان:

دکتر جواد محمودی

استادیار حقوق عمومی دانشگاه شهرکرد

سحر اسکندی آلوقره

کارشناس ارشد حقوق عمومی

مجمع علمی و فرهنگی مجد

عنوان و نام پدیدآور	درآمدی بر فرایند تعقیب انتظامی هیأت علمی دانشگاه‌ها در ایران در پرتو اصول دادرسی منصفانه/تألیف جواد محمودی، سحر اسکندی آلوقره.
مشخصات نشر	تهران: مجد، ۱۳۹۲.
شابک	۹۷۸-۶۰۰-۱۹۳-۲۲۸-۱
وضعیت فهرست نویسی	فیا
موضوع	دادرسی عادلانه
موضوع	تخلفات اداری
موضوع	دانشگاه‌ها و مدارس عالی
رده‌بندی کنگره	۱۳۹۳/۳۵۴/۳۲۵۱ K
رده‌بندی دیویی	۳۴۱/۷۸
شماره کتابشناسی ملی	۳۶۷۷۳۶۸

هرگونه تکثیر کامل یا قسمتی از کتاب بدون اجازه پدیدآورنده، خلاف قانون، شرع و اخلاق است. موارد تخلف را به دفتر مرکزی مجده گزارش فرمایید.

درآمدی بر فرایند تعقیب انتظامی اعضای هیأت علمی دانشگاه‌ها در ایران در پرتو اصول دادرسی منصفانه

مؤلفان: دکتر جواد محمودی، سحر اسکندی آلوقره

انتشارات مجد

چاپ اول: ۱۳۹۳ تعداد: ۵۰۰ نسخه

قیمت: ۱۵۰۰۰ تومان

حق چاپ محفوظ و مشخص «مجد» است.

دفتر مرکزی:

تهران، خیابان ۱۲ فروردین، تقاطع خیابان وحید نظری، پلاک ۱۰۸

تلفن و دورنگار: ۶۶۴۹۵۰۳۴ - ۶۶۴۰۹۴۲۲ - ۶۶۴۳۳۸۶

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۱۹۳-۲۲۸-۱
ISBN: 978-600-193-228-1

شعبه فروردین: خیابان ۱۲ فروردین، مقابل تعزیرات، پلاک ۲۸۳، طبقه دوم تلفن: ۶۶۴۹۰۹۹۸

شعبه اردیبهشت: خیابان اردیبهشت (منیری جاوید)، تقاطع شهدای ژاندارمری، پلاک ۵۷ تلفن: ۶۶۴۸۶۸۷۴

شعبه یزد: خیابان فرخی یزدی، مجتمع تجاری شقایق، طبقه هم کف - تلفن: ۶۲۶۸۶۷۰ - ۳۵۱

www.majdlaw.ir

E-mail: majdlaw92@gmail.com

سیستم اشتراک پذیری «مجد»:

ارسال پیامک حاوی نام و نام خانوادگی و شغل (در صورت تمایل) به شماره ۳۰۰۰۸۷۷۶۷۷

فصلنامه حقوقی مجد با ارائه مقالات اساتید مبرز حقوق کشور بطور منظم منتشر می‌شود.

فهرست مطالب

.....	مقدمه	۹
.....	فصل نخست: کلیات: مفاهیم و اصول دادرسی منصفانه	۲۱
.....	مبحث اول: مفهوم دادرسی منصفانه یا عادلانه و اصول آن	۲۳
.....	گفتار اول: مفهوم دادرسی منصفانه یا عادلانه	۲۳
.....	گفتار دوم: اصول دادرسی منصفانه در مرحله‌ی پیش از محاکمه	۲۵
.....	بند نخست: حق آزادی	۲۷
.....	بند دوم: حق برخورداری از زمان کافی برای تهیه‌ی دفاعیه	۳۰
.....	بند سوم: حق داشتن وکیل	۳۲
.....	بند چهارم: حق محاکمه در زمان معقول	۳۸
.....	بند پنجم: تفهیم اتهام	۴۲
.....	گفتار سوم: اصول دادرسی منصفانه در مرحله‌ی محاکمه و پس از آن	۴۵
.....	بند اول: حق محاکمه از سوی دادگاه صلاحیتدار، مستقل و بیطرف	۴۷
.....	اول: استقلال دادگاه	۴۸
.....	دوم: بیطرفی دادگاه	۵۲
.....	بند دوم: حق برابری در مقابل قانون و دادگاه‌ها	۵۶
.....	اول: حق تساوی در برابر قانون	۵۸
.....	دوم: حق تساوی در برابر دادگاه	۶۰
.....	بند سوم: حق رسیدگی علنی	۶۳
.....	بند چهارم: حق سکوت	۶۹
.....	دوم: منع اجبار به اقرار	۷۳
.....	سوم: اخذ آخرین دفاع	۷۶
.....	بند پنجم: اصل برائت یا فرض بیگناهی	۷۹
.....	بند ششم: منع محاکمه و مجازات مجدد	۸۲
.....	بند هفتم: اصل قانونی بودن جرایم و مجازات‌ها	۸۳
.....	اول: اصل قانونی بودن جرم	۸۴

۸۵	دوم: اصل قانونی بودن مجازات
۸۷	بند هشتم: ممنوعیت عطف به ماسبق نشدن قوانین جزایی
۸۹	بند نهم: حق تجدیدنظرخواهی
۹۱	بند دهم: حق بر جبران خسارت
۹۳	مبحث دوم: مفاهیم مربوط به دانشگاه و نظام رسیدگی انتظامی
۹۳	گفتار اول: سیر تحولات تأسیس دانشگاه
۹۹	گفتار دوم: سیر تحول قواعد دادرسی انتظامی
۱۱۱	گفتار سوم: تمایز شخصیت حقوقی دانشگاه آزاد از دانشگاه دولتی
۱۱۵	گفتار چهارم: تمایز تخلفات انتظامی از تخلفات اداری و جرم
۱۲۱	فصل دوم: تحلیل ساختار و صلاحیت مراجع انتظامی هیأت علمی
۱۲۳	مبحث اول: ساختار مراجع انتظامی هیأت علمی
۱۲۷	گفتار اول: هیأت بدوی
۱۳۴	گفتار دوم: هیأت تجدیدنظر
۱۳۷	گفتار سوم: هیأت عالی
۱۳۹	مبحث دوم: صلاحیت مراجع انتظامی هیأت علمی
۱۴۱	گفتار اول: مبنای رسیدگی ها
۱۴۴	بند نخست: بررسی تخلفات انتظامی در دانشگاه دولتی
۱۶۵	بند دوم: بررسی تخلفات انتظامی اعضای هیأت علمی دانشگاه آزاد
۱۶۵	اول: تخلفات انتظامی دسته ی نخست
۱۷۲	دوم: تخلفات انتظامی دسته ی دوم
۱۷۵	سوم: تخلفات دسته ی سوم در دانشگاه آزاد
۱۷۹	چهارم: تخلفات انتظامی دسته ی چهارم
۱۸۵	گفتار دوم: نحوه ی رسیدگی های انتظامی
۱۸۵	بند نخست: رسیدگی از طریق مقامات دانشگاه
۱۸۶	بند دوم: رسیدگی در هیأت ها
۱۸۷	اول: تشریفات رسیدگی
۱۸۸	دوم: نیابت قضایی
۱۸۹	بند دوم: نحوه ی رسیدگی به تخلفات انتظامی از طریق هیأت ها در دانشگاه آزاد

اول: نحوه‌ی تصمیم‌گیری در هیأت بدوی	۱۹۴
دوم: نحوه‌ی تصمیم‌گیری در هیأت تجدیدنظر	۱۹۵
سوم: نحوه‌ی تصمیم‌گیری در هیأت عالی	۱۹۷
گفتار سوم: نظام تجدیدنظر خواهی	۱۹۸
بند اول: نظام تجدیدنظر خواهی در دانشگاه دولتی	۱۹۹
بند دوم: نظام تجدیدنظر خواهی در دانشگاه آزاد	۲۰۰
گفتار چهارم: حقوق اعضای هیأت علمی در مراحل پیش، حین و پس از رسیدگی‌ها	۲۰۳
بند اول: حقوق اعضای هیأت علمی در مرحله‌ی پیش از رسیدگی	۲۰۴
اول: حق تفهیم اتهام	۲۰۴
دوم: حق تهیه‌ی لایحه‌ی دفاعیه	۲۰۴
سوم: حق داشتن وکیل	۲۰۶
چهارم: حق دسترسی به اسناد و اطلاعات	۲۰۷
بند دوم: حقوق اعضای هیأت علمی در مرحله‌ی حین رسیدگی و پس از آن	۲۰۸
اول: علنی بودن رسیدگی	۲۰۸
دوم: حق سکوت متهم	۲۰۹
سوم: اصل برائت	۲۱۰
چهارم: حق محاکمه از سوی دادگاه مستقل و بیطرف	۲۱۲
پنجم: حق بر تجدیدنظر خواهی	۲۱۴
گفتار پنجم: تحلیل امکان شکایت از آرای انتظامی به مراجع قضایی	۲۱۶
بند اول: صلاحیت دیوان در رسیدگی شکلی به آرای انتظامی اعضای هیأت علمی دانشگاه‌های دولتی	۲۱۸
بند دوم: صلاحیت دادگاه‌های دادگستری در رسیدگی به آرای انتظامی اعضای هیأت علمی دانشگاه آزاد	۲۲۱

- پیوستها..... ۲۳۷
- پیوست شماره ۱ (۱): قانون مقررات انتظامی هیات علمی و مؤسسات آموزش عالی و تحقیقاتی کشور مصوب ۱۳۶۴/۱۲/۲۲ مجلس شورای اسلامی ۲۳۹
- پیوست شماره ۲ (۲): قانون الحاق دو بند به ماده (۷) قانون مقررات انتظامی هیات علمی دانشگاهها و مؤسسات آموزش عالی و تحقیقاتی کشور مصوب ۱۳۶۴ مورخ ۱۳۸۷/۱۱/۸ ۲۴۵
- پیوست شماره ۳ (۳): آئین نامه اجرایی قانون مقررات انتظامی هیات علمی دانشگاهها و مؤسسات آموزش عالی و تحقیقاتی کشور مصوب جلسه مورخ ۵/۵/۱۳۶۵ هیات وزیران ۲۴۶
- پیوست شماره ۴ (۴): اصلاح آئین نامه اجرایی قانون مقررات انتظامی هیات علمی دانشگاهها و مؤسسات آموزش عالی و تحقیقاتی کشور مصوب ۱۳۸۴/۱/۲۸ وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی - وزارت علوم، تحقیقات و فناوری وزارت دادگستری ۲۵۳
- پیوست شماره ۵ (۵): آئین نامه دادرسی اعضای هیات علمی دانشگاه آزاد اسلامی مصوب ۱۳۸۷ ۲۵۵
- پیوست شماره ۶ (۶): بخشنامه های رئیس دانشگاه آزاد اسلامی درباره آیین نامه دادرسی ۲۶۷
- پیوست شماره ۷ (۷): نمونه هایی از آرای انتظامی در دانشگاه های دولتی و آزاد ۲۷۰
- فهرست منابع..... ۲۷۹

مقدمه

پیشرفت کشورها و بالندگی دانش در آن‌ها مدیون کارکرد درست و شایسته‌ی محیط‌های علمی است که از دیرباز در قالب دارالعلم، مدرسه، دانشگاه و دانشکده‌ها شکل گرفته است. دانشگاه‌ها محل تمرکز نخبگان جامعه و جویندگان دانش‌اند که با تضارب آراء و به کارگیری خرد بشری و تحلیل آسیب‌شناسانه‌ی جامعه‌ی خود و بلکه جهان، افق مطلوب‌تری را برای پیشرفت و زندگی بهتر، رقم می‌زنند.

در ایران نخستین گام برای تأسیس دانشگاه در مفهوم مدرن آن از سوی میرزا تقی‌خان امیرکبیر در قالب پیدایش دارالفنون برداشته شد. پس از مشروطه نیز نخستین بار، مجلس شورای ملی به تصویب قانون تأسیس دانشگاه تهران در سال ۱۳۱۳ همت گماشت. فارغ از اهمیت دانشگاه‌ها به شرح بالا رکن اصلی موجودیت آن‌ها اختصاصی است که با عنوان «هیأت علمی» به انجام وظایف آموزشی و پژوهشی پرداخته، دانشجویان را تعلیم داده و آن‌ها را در انجام تکالیف درسی و فعالیت‌های پژوهشی، یاری می‌دهند. در همه‌ی دانشگاه‌های جهان^۱، مجموعه قواعدی با عناوین «قواعد

1-Academic Staff

۲- برای نمونه، بر اساس مقررات انضباطی مربوط به اعضای هیأت علمی در دانشگاه کمبریج انگلستان، قصور عمدی در انجام وظایف، خودداری از انجام دستورات معقول ناظر بر پروژه، عدم صلاحیت انجام وظایف به خاطر سوء مصرف مشروبات الکلی یا مواد مخدر، قلدری، اذیت و آزار نژادی یا جنسی درباره‌ی هر یک از اعضای هیأت علمی یا دانشجویان، بدرفتاری در امر پژوهش، عدول از تعهد به عدم افشای یافته‌های علمی محرمانه، نقض مقررات امنیتی دانشگاه یا گروه علمی مربوطه، عدم رعایت مقررات رفت و آمد، غیبت غیر موجه در محیط کار، نقض سایر مقررات کاری به تذکر شفاهی یا کتبی می‌انجامد. هم‌چنین در صورت ارتکاب بدرفتاری فاحش، شامل قصور فاحش در انجام وظایف محوله، محکومیت به ارتکاب جرم مانع از انجام وظایف محوله یا تصدی پست مربوطه، رفتار غیراخلاقی، شرم‌آور و ناسازگار با وظایف محوله یا شان مرتکب، بدرفتاری در امر پژوهش، سرقت یا به کارگیری نامتناسب اموال دانشگاه، اعضای هیأت علمی، کارکنان یا بازدیدکنندگان از دانشگاه، جعل اسناد، تهدید یا استفاده از خشونت فیزیکی علیه هر یک از اعضای هیأت علمی، کارکنان یا دانشجویان یا در مورد اموال دانشگاه می‌توانند به تعقیب انتظامی و اخراج از دانشگاه یاد شده بیانجامند. برای آشنایی بیشتر، ر.ک:

رفتاری^۱، «رهنمودها»^۲، «آیین‌های انضباطی»^۳ یا به تعبیر قوانین مربوطه در ایران، «مقررات انتظامی»^۴ به منظور نظارت بر رفتار حرفه‌ای اعضای هیات علمی، تصویب و به اجرا گذاشته شده‌اند.

بند اول: تحلیل روابط حقوقی در دانشگاه‌ها:

به طور کلی در یک دانشگاه دولتی، چهار نوع رابطه‌ی حقوقی، میان آن نهاد و اشخاص فعال در آن، برقرار است:

نخست، دانشجویان که صرفاً از مزایا و محیط علمی، برخوردار شده و از آن جا فارغ‌التحصیل می‌شوند. آنان، مشمول مقررات انضباطی دانشجویی^۵ می‌باشند.

دوم، کارمندان که عهده‌دار وظایف اداری و اجرایی و موضوع قانون رسیدگی به تخلفات اداری^۶ اند.

سوم، کارگران که وظایف خدماتی و پروژه‌های عمرانی را انجام می‌دهند و مشمول مقررات قانون کار^۷ می‌باشند.

چهارم، اعضای هیأت علمی که محور فعالیت‌های آموزشی و پژوهشی و نیز تصدی مدیریت دانشگاه در سطوح مختلف بوده و حسب دولتی یا خصوصی بودن دانشگاه محل خدمت خود، مشمول قوانین و مقررات خاصی اند:

1-Code of Conduct

برای نمونه در دانشگاه آکسفورد:

Investigatory and disciplinary process for Academic Conduct Officers

2- Directions

3- Academic Disciplinary Rules

۴- قانون‌گذار بنا به نوع صنف مربوطه از واژگان «انتظامی»، «انضباطی» و «اداری»، استفاده کرده؛ برای نمونه، برای بیان تخلفات پزشکان، مهندسان و قضات از واژه‌ی نخست، برای اعلام تخلفات دانشجویان در دانشگاه‌های دولتی و آزاد و نیز پرسنل نیروهای مسلح، واژه‌ی دوم و به منظور تعیین تخلفات کارمندان دولت، واژه‌ی اخیر را به کار گرفته است. هر سه واژه، ارزش حقوقی یکسانی داشته و با هدف بیان نابهنجاری‌ها و رفتارهای خلاف شأن سازمانی و صنفی اشخاص یاد شده به کار رفته است.

۵- آیین‌نامه‌ی مقررات انضباطی دانشجویی مصوب ۱۳۷۴/۶/۱۴ شورای عالی انقلاب فرهنگی و آئین‌نامه‌ی انضباطی دانشجویی دانشگاه آزاد اسلامی مصوب ۱۳۷۵/۲/۱۹ هیات امنای دانشگاه آزاد اسلامی

۶- قانون رسیدگی به تخلفات اداری مصوب ۱۳۷۳

۷- قانون کار مصوب ۱۳۶۸

اعضای هیأت علمی یک دانشگاه دولتی، اصولاً مشمول قانون و مقررات انتظامی اعضای هیأت علمی دانشگاه‌ها و آیین‌نامه‌ی اجرایی آن می‌باشند^۱ و همکاران آن‌ها در یک دانشگاه نیمه خصوصی، مانند دانشگاه آزاد اسلامی، مشمول مقررات انتظامی خاصی اند که به تصویب هیأت امنای مربوطه رسیده و از سوی رئیس دانشگاه آزاد اسلامی، ابلاغ شده‌اند. این مقررات در این پژوهش، بررسی می‌شوند.

اصولاً اعضای هیأت علمی و کارمندان دانشگاه آزاد به دلیل ماهیت شبه خصوصی و غیردولتی آن دانشگاه، مشمول مقررات مندرج در قانون کار می‌باشند و هر نوع برخورد با آنان بایستی در چارچوب قانون کار، صورت پذیرد اما در عمل، اولیای امور با پیشنهاد یک الحاقیه به اساسنامه‌ی آن دانشگاه، اشخاص یاد شده را از شمول قانون کار، خارج کرده‌اند.^۲

به طور کلی، دانشگاه‌های ایران به دو دسته، تقسیم می‌شوند: دانشگاه‌های دولتی، شامل دانشگاه‌ها و موسسات آموزش عالی زیرمجموعه‌ی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری^۳ و نیز وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی، دانشگاه‌های غیردولتی، شامل دانشگاه‌ی آزاد اسلامی^۴ و سایر موسسات آموزش عالی غیرانتفاعی^۵ می‌شوند. دسته‌ای

۱- قانون و مقررات انتظامی اعضای هیأت علمی دانشگاه‌ها و موسسات دولتی مصوب ۱۳۶۴

۲- مصوبه‌ی ۱۳۷۴/۵/۳۱ شورای عالی انقلاب فرهنگی مبنی بر افزایش یک بند به بند ۱۲ اساسنامه‌ی دانشگاه آزاد اسلامی: رئیس دانشگاه آزاد اسلامی در مورد مذاکرات خود با رئیس دیوان عدالت اداری درباره‌ی مقررات استخدامی کارمندان و اعضای هیأت علمی دانشگاه آزاد اسلامی و لزوم عدم شمول قانون کار برای آن‌ها گزارشی ارائه نمود. شورای عالی انقلاب فرهنگی پس از بحث و بررسی این متن را تصویب کرد تا به بند ۱۲ ماده‌ی ۱۲ اساسنامه‌ی دانشگاه آزاد اسلامی افزوده شود: اعضای هیأت علمی و کارمندان اداری، مشمول قانون کار نمی‌شوند.

۳- بر اساس بند ۷ ماده‌ی ۴ اساسنامه‌ی فرهنگستان علوم پزشکی جمهوری اسلامی ایران (مصوب جلسه ۱۲۷ مورخ ۶۸/۵/۱۰ شورای مشترک کمیسیون‌های ۱ و ۲ شورای عالی انقلاب فرهنگی به موجب مجوز جلسه‌ی ۱۹۴ مورخ ۶۸/۵/۳ شورای عالی انقلاب فرهنگی)، «تصویب آیین‌نامه‌های اداری مالی، معاملاتی، استخدامی و همچنین آیین‌نامه‌های داخلی فرهنگستان»، جزو وظایف هیأت امنایست.

۴- مطابق ماده‌ی ۱ اساسنامه‌ی دانشگاه آزاد اسلامی مصوب جلسات ۱۰۳ - ۱۲۷ - ۱۲۸ و ۱۳۱ شورای عالی انقلاب فرهنگی، آن دانشگاه، «در جهت تحقق اهداف مندرج در کلیات آیین‌نامه تأسیس مؤسسات آموزش عالی غیردولتی غیرانتفاعی» مصوب آن شورا تشکیل شده، بنابراین، دانشگاه آزاد اسلامی، یک دانشگاه کاملاً خصوصی نیست. در اساسنامه‌ی مصوب ۱۳۸۹/۸/۱۱ شورای عالی انقلاب فرهنگی، «دانشگاه، موسسه‌ای غیرخصوصی و غیر دولتی» اعلام شده است.

۵- بر اساس ماده‌ی ۱۷ کلیات آیین‌نامه تأسیس مؤسسات آموزش عالی غیردولتی غیرانتفاعی (مصوب چهل و یکمین جلسه‌ی مورخ ۶۴/۷/۲۳ شورای عالی انقلاب فرهنگی): «برنامه آموزشی و آیین‌نامه‌های مربوط به امور

از دانشگاه‌های ویژه، مانند جامعه المصطفی العالمیه^۱، دانشگاه امام صادق (ع)^۲، دانشگاه علوم رضوی^۳، مدرسه‌ی عالی مطهری^۴، دانشگاه علوم انسانی مفید^۵، موسسه‌ی آموزشی

آموزشی و امثالین و انضباطی و شرایط پذیرش علمی دانشجو و مدت دوره تحصیلی و نوع دانشنامه‌ای که اعطاء خواهد شد باید توسط رئیس موسسه تهیه و پس از تصویب هیئت امنا برای تصویب نهایی به وزارت فرهنگ و آموزش عالی ارسال گردد. هم‌چنین بر اساس ماده‌ی ۱ آیین‌نامه‌ی نحوه‌ی نظارت بر فعالیت مؤسسات آموزش عالی غیردولتی غیرانتفاعی مصوب جلسات ۱۵۵ و ۱۵۸ مورخ ۶۷/۴/۱۴ و ۶۷/۵/۴ شورای عالی انقلاب فرهنگی: «هر یک از مؤسسات آموزش عالی غیردولتی و غیرانتفاعی که در این آیین‌نامه "مؤسسه" نامیده می‌شوند، موظف‌اند کلیه مقررات فرهنگی، آموزشی، اداری و مالی و نیز مقررات مربوط به گزینش استاد، دانشجو و کارکنان آموزشی مورد نیاز را که از طرف وزارت فرهنگ و آموزش عالی ابلاغ می‌گردد اجرا نمایند».

در مواد ۷ و ۸ این مصوبه، مجموعه‌ای از تخلقات مؤسسات آموزش عالی غیرانتفاعی و انواع مجازات‌های آن‌ها آمده است: «استفاده از افراد فاقد صلاحیت‌های علمی و اخلاقی در سمت‌های آموزشی» و «پیشگیری نکردن یا ندادن گزارش از فعالیت مغایر با مصالح نظام جمهوری اسلامی به مقامات ذیربط» از جمله مهم‌ترین تخلقات این مؤسسات، اعلام شده‌اند.

۱- بر اساس بند ۸ ماده‌ی ۱۵ اساسنامه‌ی «نهاده علمی و آموزشی جامعه المصطفی العالمیه» (مصوب جلسه‌ی ۶۳۵ مورخ ۱۳۸۷/۸/۲۱ شورای عالی انقلاب فرهنگی)، «تصویب آیین‌نامه‌های مالی - معاملاتی و استخدامی کارکنان و اعضای هیأت علمی» در زمره‌ی وظایف و اختیارات هیأت امنا دانسته شده است.

۲- دانشگاه امام صادق (ع) بر اساس «قانون معافیت جامعه امام الصادق (ع) از پرداخت مالیات بر درآمد و مالیات اراضی بایر و حق تمیر نقل و انتقالات املاک مصوب ۱۳۶۲/۸/۳ مجلس شورای اسلامی» عملاً از امتیازات دولت و واحدهای دولتی برخوردار است.

۳- اساسنامه‌ی دانشگاه امام رضا (ع) مصوب یکصد و چهل و پنجمین جلسه‌ی مورخ ۱۳۷۶/۱/۱۶ شورای عالی انقلاب فرهنگی - حسب ماده‌ی ۱۱ آن اساسنامه، «تصویب مقررات استخدامی اعضاء هیأت علمی و کارکنان اداری دانشگاه و تعرفه حقوق و دستمزد و مزایا» در زمره‌ی وظایف و اختیارات هیأت امنا اعلام شده است.

۴- مطابق ماده‌ی ۱۲ اساسنامه‌ی مدرسه‌ی عالی شهید مطهری (مصوب جلسات ۳۴۶ و ۳۴۹ مورخ ۷۳/۱۱/۱۸ و ۷۴/۲/۵ شورای عالی انقلاب فرهنگی)، «بررسی و تصویب مقررات اداری، استخدامی و انضباطی و سایر آیین‌نامه‌های جامع مدرسه‌ی عالی»، جزو اختیارات شورای عالی مدرسه دانسته شده است.

۵- اساسنامه‌ی دانشگاه علوم انسانی (دارالعلم) مفید (ره) مصوب ۱۳۶۸/۸/۱۷ شورای عالی انقلاب فرهنگی، بر اساس ماده‌ی ۶ اساسنامه‌ی یاد شده، «دارالعلم تابع مقررات آیین‌نامه‌های مربوط به مؤسسات پژوهشی و آموزشی غیردولتی غیرانتفاعی مصوب شورای عالی انقلاب فرهنگی و وزارت فرهنگ و آموزش عالی خواهد بود». حسب بند ۱۱ ماده‌ی ۹ نیز، «تدوین مقررات استخدامی و محققان و مدرسان و کارکنان دانشگاه و تعرفه حقوق و مزایای آنها و پیشنهاد آن به وزارت فرهنگ و آموزش عالی جهت تصویب» را در زمره‌ی وظایف هیأت موسس دانسته است.

پژوهشی امام خمینی^۱ و... نیز در میانه‌ی دانشگاه‌های دولتی و خصوصی به چشم می‌خورد که از نظر ساختار آموزشی و فرایندهای انتظامی، تابع قانون مقررات انتظامی اعضای هیأت علمی دانشگاه‌ها و موسسات آموزشی دولتی‌اند و در عین حال، از نظام درون‌سازمانی خاصی، پیروی می‌کنند. در واقع، دانشگاه‌های اخیر و حتی دانشگاه آزاد اسلامی از مصادیق موسسات غیرانتفاعی و تحت نظارت کلی دولت، شورای عالی انقلاب فرهنگی یا وزارتخانه‌های مربوطه می‌باشند. دانشگاه‌ها و موسسات آموزش عالی وابسته به ساختار نیروهای مسلح از جمله، دانشگاه امام حسین (ع)^۲، دانشگاه افسری امام علی (ع)^۳، دانشگاه نیروی انتظامی، دانشگاه بقیه‌الله (عج)، دانشگاه جنگ، دانشگاه علوم دریایی امام خمینی^۴ و... با وجود آن که از نظر سلسله مراتب فرماندهی و

۱- بر اساس بند ۴ ماده‌ی ۶ اساسنامه‌ی مؤسسه‌ی آموزشی و پژوهشی امام خمینی (مصوب سیصد و شصت و ششمین جلسه‌ی مورخ ۷۴/۱۰/۵ شورای عالی انقلاب فرهنگی)، «تصویب جداول حقوقی و مزایای کارکنان و هیأت علمی و دانش‌پژوهان» و «تصویب آیین‌نامه‌ها و مقررات داخلی مؤسسه»، جزو اختیارات هیأت رئیسه‌ی مؤسسه، اعلام شده است.

۲- اساسنامه‌ی دانشگاه امام حسین (ع) مندرج در روزنامه‌ی رسمی شماره‌ی ۸۸ - ۲۰۹/۱/۱ ط / ۱۳۷۴/۸/۱۳ بر اساس ماده‌ی ۲۴ آن اساسنامه:

«دانشگاه از لحاظ امور آموزشی و پژوهشی تابع مقررات وزارت فرهنگ و آموزش عالی (در حدود در این اساسنامه) و در بقیه‌ی موارد تابع قوانین و مقررات عمومی سیاه است».

۳- بر اساس ماده‌ی ۶ اساسنامه‌ی مرکز آموزش عالی علوم دریایی نیروی جمهوری اسلامی ایران، مصوب جلسات ۴۸ جلسه‌ی مورخ ۱۳۶۴/۹/۹ و ۵۸ مورخ ۱۳۶۴/۱۰/۷ و ۵۴ مورخ ۱۳۶۴/۱۱/۱ شورای عالی انقلاب فرهنگی:

«تصمیم‌گیری و تصویب در موارد زیر به عهده ستاد مشترک ارتش جمهوری اسلامی ایران فرمانده نیروی دریایی نداجا و معاونت‌های مختلف فرمانده نداجا حسب مورد می‌باشد:

الف - تعیین خط‌مشی کلی مرکز

ب - تصویب سازمان و وظایف و محلهای سازمانی مرکز و تغییرات مربوط با تأیید وزارت فرهنگ و آموزش عالی از جهات علمی

ج - تأمین نیروی انسانی مورد نیاز مرکز اعم از نظامی، علمی و اداری (در مورد اعضاء غیرنظامی عضو هیأت علمی با تأیید وزارت فرهنگ و آموزش عالی)

د - پیشنهاد برنامه‌های آموزشی و پژوهشی، نحوه گزینش دانشجو و آیین‌نامه آموزشی مربوط و ارائه به وزارت فرهنگ و آموزش عالی جهت تصویب.

ه - گزینش اعضای غیرنظامی هیأت علمی پس از تأیید وزارت فرهنگ و آموزش عالی...».

مجموع دریایی نوشهر به «دانشگاه علوم دریایی امام خمینی (ره)»، تغییر نام یافته است. ر.ک: مصوبه‌ی جلسه ۴۵۵ مورخ ۱۳۷۸/۱۰/۱۴ شورای عالی انقلاب فرهنگی.

مدیریت نظامی، تابع آن نیروها می‌باشند، از نظر مقررات آموزشی، استخدامی و نیز تعقیب انتظامی اعضای هیات علمی، از مقررات انتظامی حاکم بر سایر دانشگاه‌های دولتی، پیروی می‌کنند. پرسشی که در مورد اعضای هیات علمی دانشگاه‌ها و موسسات علمی در نیروهای مسلح به ذهن می‌آید آن که آیا شمول قانون مقررات انتظامی اعضای هیات علمی دانشگاه‌ها و موسسات آموزش عالی به موازات آیین‌نامه‌ی انضباطی نیروهای مسلح بر اشخاص دسته‌ی نخست به عمل می‌آید؟ در پاسخ باید گفت: در قوانین و مقررات نیروهای مسلح، دو رسته‌ی متمایز نظامی و اداری، وجود دارند و در شمول آیین‌نامه‌ی انضباطی یاد شده بر دو رسته‌ی بالا تردیدی نیست اما شمول آن بر رفتار حرفه‌ای اعضای هیات علمی مربوطه در دانشگاه‌ها و موسسات علمی نیروهای مسلح، محل تأمل است؛ زیرا در این محیط‌ها بیشتر، شخصیت علمی و دانشگاهی آنان بر وجهه‌ی نظامی‌شان، غلبه دارد، مگر آن که یک عضو هیات علمی در عین تصدی وظایف آموزشی و پژوهشی به سمت‌های نظامی نیز اشتغال داشته باشد که در این صورت، شمول آیین‌نامه‌ی انضباطی بر رفتار صرف نظامی وی، توجیه منطقی دارد.

بند دوم: فلسفه‌ی تعقیب انتظامی اعضای هیات علمی:

از آن جا که پاسداری از حیثیت شغلی - حرفه‌ای و سازمانی دانشگاه و در فضای پس از انقلاب اسلامی، تضمین اجرای موازین شرعی در محیط آن، لازم شمرده شده و با توجه به ایدئولوژیک بودن نظام سیاسی حاضرو ضرورت پیوستگی میان رفتار اعضای هیات علمی با سیاست‌های حاکم و لزوم تحقق فرمان‌های مقام رهبری در دانشگاه‌ها و نیز جلوگیری از تبدیل دانشگاه به پناهگاه مخالفان ساختار سیاسی - مذهبی نظام، تعقیب انتظامی اعضای هیات علمی دانشگاه‌ها نخستین بار در سال ۱۳۶۵ پس از پایان دوره‌ی تعطیلی دانشگاه‌ها و انقلاب فرهنگی و بازگشایی آن‌ها تدوین، تصویب و به اجرا گذاشته شد.^۱ این سیاست‌ها در دانشگاه آزاد نیز، مجری می‌باشند. ایدئولوژیک

۱- البته پیش از آن بر اساس برخی مصوبات شورای انقلاب جمهوری اسلامی و نیز مجلس شورای اسلامی، برخی پاکسازی‌ها نیز به عمل آمد. ر.ک:

لایحه‌ی قانونی مربوط به پاکسازی و ایجاد محیط مساعد برای رشد نهادهای انقلاب در وزارتخانه‌ها و دانشگاه‌ها و بانک‌ها و مؤسسات و شرکت‌های دولتی مصوب ۱۳۵۸/۶/۷ مصوب شورای انقلاب و قانون بازسازی نیروی انسانی وزارتخانه‌ها و مؤسسات دولتی و وابسته به دولت مصوب ۱۳۶۰/۷/۵ مجلس شورای اسلامی.

بودن نظام، نحوه‌ی تعقیب انتظامی اعضای هیات علمی و مبانی این تعقیب را از دیگر نظام های تعقیب انتظامی در برخی کشورهای دیگر، متمایز می‌سازد؛ بدین معنا که هم-گرایی با نظام سیاسی و عدم ارتکاب فعل و ترک فعل‌های مغایر با آرمان‌های آن و نیز پایبندی به موازین شرعی اعلام شده در کشور، در کنار حفظ شان عضو هیات علمی و دانشگاه از مهم‌ترین اهداف این تعقیب انتظامی است، در حالی که در کشورهای پیشرفته و عموماً سکولار، نظام سیاسی و انگاره‌های مذهبی در محیط‌های علمی، دخالت چندانی ندارند. به طور کلی پس از انقلاب فرهنگی، دانشگاه‌ها در ایران با رویکرد انقلابی مشروط به هم‌گرایی با نظام سیاسی و انگاره‌های مذهبی رسمی، امکان فعالیت یافته‌اند. اعضای هیات علمی نیز منوط به رعایت این الزامات به محیط دانشگاه-ها وارد می‌شوند و در صورت کشف مغایرت عقاید و اعمال آن‌ها با خط قرمزهای سیاسی و مذهبی، تعقیب انتظامی به موازات امکان رسیدگی قضایی در مورد آن‌ها محتمل است. به طور کلی، رسیدگی‌های انتظامی از حیث امکان تعرض به حقوق صنفی اعضای هیات علمی از این رو، از منظر مبانی حقوق بشری اهمیت دارد که:

اولاً: مراعات اصول دادرسی منصفانه باعث غنای رسیدگی‌ها و نهایتاً صیانت از حقوق اولیه‌ی انسانی و نیز حرفه‌ای اعضای هیات علمی است.

ثانیاً: رسیدگی‌های انتظامی، اصولاً برگرفته از رسیدگی‌های قضایی بوده و مبنای رسیدگی‌ها، نوع و نیز نتایج مترتب بر آن‌ها می‌تواند حقوق اولیه‌ی انسانی و حرفه‌ای اعضای هیات علمی را تحت الشعاع قرار دهد. بنابراین بارقه‌هایی از آرمان‌های حقوق بشری در فرآیند رسیدگی‌ها دیده می‌شود.

بند سوم: اهداف پژوهش:

در نوشتار حاضر اگرچه مقایسه‌ی دانشگاه‌های دولتی و دانشگاه آزاد اسلامی به دلیل تفاوت ماهیت حقوقی آن‌ها و تمایز از حیث دولتی و شبه خصوصی بودن و نیز

در آخرین پیوست کتاب حاضر، رای انفصال دائم از خدمات دولتی مربوط به شادروان دکتر امیرناصر کاتوزیان، استاد دانشگاه تهران، آورده شده که بر اساس قانون بازسازی... صادر شده بود. رای یاد شده، همانند برخی آرای دیگر در آغاز دهه‌ی هفتاد از سوی دیوان عدالت اداری، شکسته شد و استاد نامبرده و سایر همکاران ایشان، دوباره به دانشگاه برگشتند. برخی از تخطفات انتظامی مندرج در قانون مقررات انتظامی اعضای هیات علمی... و مقرره‌ی مشابه در دانشگاه آزاد اسلامی، با تخطفات موجود در قانون بازسازی... مشابه‌اند.

مرزبندی‌های دیگر تا حدی مع الفارق است؛ اما به دلیل آن که این دو نوع ازدانشگاه‌ها بیشترین جمعیت اعضای هیات علمی را در خود، جای داده و میلیون‌ها نفر از دانشجویان کشور را تحت پوشش خدمات خود، قرار می‌دهند بایستی از منظر بایسته-های نظام تعقیب انتظامی اعضای هیات علمی، بررسی شوند. هدف از پژوهش حاضر، آسیب‌شناسی قوانین و مقررات جاری در این حوزه و در عین حال، گزارشی توصیفی از آن‌ها به منظور دستیابی به استانداردهای لازم و تضمین بهتر موازین دادرسی منصفانه در ساز و کار تعقیب یک عضو هیات علمی است.

بند چهارم: مشکلات پژوهش:

در مورد موضوع حاضر، هیچ منبعی علمی، اعم از کتاب، مقاله یا پایان‌نامه درباره‌ی موضوع به جز سه پایان‌نامه در دسترس نبوده که یکی به بیان توصیفی قوانین و مقررات انتظامی اعضای هیات علمی، آن هم صرفاً در دانشگاه‌های دولتی پرداخته^۱ و دیگری بر جبران خسارت نسبت به رسیدگی‌های انتظامی مربوطه، تمرکز کرده بود^۲ و آخری از منظر کیفری، جرایم اعضای هیات علمی، کارمندان و دانشجویان دانشگاه آزاد را مورد تحلیل قرار داده است.^۳ از مشکلات این پژوهش در کنار فقدان نسبی منابع مربوطه، عدم دسترسی متناسب نویسنده به متن آرای صادره می‌باشد. آرای یاد شده با وجود لزوم محرمانه بودن برای حفظ کرامت محکوم‌علیه‌هم مربوطه نباید بر پژوهش‌گران پوشیده باشند؛ زیرا نقد و تحلیل آن‌ها ضمن تأمین استواری مبانی و نوع استنادات و نتایج مربوطه، باعث می‌شود که کاستی‌های آن‌را و احیاناً نقض حقوق شهروندی و حرفه‌ای اعضای هیات علمی را برملا کرده و راهی برای موارد تجدیدنظر و جبران خسارت‌های وارده، فراوری متهم بگشاید. با وجود آن که در آیین‌نامه‌ی اجرایی قانون مقررات انتظامی...، بخش مهمی از تخلفات - به شرح پیش رو - در صلاحیت دادگاه-

۱- خباز، زهرا، بررسی قانون مقررات انتظامی اعضای هیات علمی دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی و تحقیقاتی کشور مصوب ۱۳۶۴/۱۲/۲۲ مجلس شورای اسلامی و آیین‌نامه‌ی اجرایی آن مصوب جلسه‌ی ۱۳۶۵/۵/۵

هیات محترم وزیران (اصلاحی ۱/۱۳۸۴)، پایان‌نامه‌ی کارشناسی ارشد، دانشگاه تهران، خرداد ۱۳۸۵

۲- موسوی، فاطمه‌السادات، مسئولیت مدنی هیات رسیدگی به تخلفات انتظامی اعضای هیات علمی دانشگاه‌ها، پایان‌نامه‌ی کارشناسی ارشد، دانشگاه قم، تابستان ۱۳۹۱.

۳- مهران‌نژاد، شهاب، نقد و بررسی قوانین ناظر به تخلفات و جرایم اعضای هیات علمی و کارشناسان دانشگاه آزاد اسلامی، پایان‌نامه‌ی کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد نراق، زمستان ۱۳۸۸.

های قضایی است، به دلیل تصدی دادگاه انقلاب در تعقیب برخی از این جرایم، دسترسی به آراء این دسته از دادگاه‌ها نیز به خاطر رویکرد انقباضی موجود در رسیدگی‌ها و غیرعلنی بودن محاکمات، امکان‌پذیر نمی‌باشد. بنابراین هم‌چنان حجم وسیعی از آرای نظامی علیه دانشگاه‌ها صادره از سوی هیأت‌ها یا دادگاه‌های عمومی و ویژه از سوی پژوهش‌گران، دست نیافتنی‌اند. این مشکل می‌تواند علاوه بر آن که پژوهش در این عرصه را دشوار می‌سازد، امکان تعرض به حقوق متهم مربوطه و در نتیجه پژوهش نهادهای سیاسی و امنیتی در دانشگاه‌ها را تسهیل نماید.

صاحب این قلم کوشیده که با ارج گذاشتن به زحمات پژوهش‌گران یاد شده و استفاده از یافته‌های آنان، به تحلیل قوانین و مقررات نظامی موجود در پرتو موازین دادرسی منصفانه در کنار استفاده از محدود آرای مربوطه در برخی دانشگاه‌ها به آسیب‌شناسی در این حوزه، دست بزند. بدیهی است، این کار، ضمن جنبه‌ی فنی و تأثیرگذاری در رفع برخی از کاستی‌ها در فرایندهای نظامی در وزارت علوم و نیز دانشگاه آزاد، بُعد حقوق بشری نیز دارد؛ با این توضیح که رعایت حقوق متهمان در رسیدگی‌های انتظامی مربوطه می‌تواند مراعات کلی حقوق بشر را تقویت کرده و حقوق حرفه‌ای بخشی از نخبگان جامعه را تضمین کند؛ هم‌چنان که جنبه‌ی پیشگیری داشته و از بی‌عدالتی‌ها و اعتراضات در فضای دانشگاه‌ها جلوگیری کرده و نهایتاً حیثیت اعضای هیأت علمی و کرامت آنان را پاس دارد.

بند پنجم: سؤال‌ها و فرضیه‌ها:

سؤال‌های پژوهش حاضر به شرح زیر می‌باشد:

الف) پرسش اصلی تحقیق: آیا قوانین و مقررات ناظر به رسیدگی‌های انتظامی اعضای هیأت علمی دانشگاه‌ها در ایران با موازین دادرسی منصفانه سازگارند؟

ب) پرسش‌های فرعی تحقیق:

۱- آیا تمایز شخصیت حقوقی دانشگاه‌های دولتی از دانشگاه آزاد در سطح بهره‌مندی اعضای هیأت علمی آن‌ها از موازین دادرسی منصفانه موثر است؟

۲- آیا جبران‌های قضایی برای اعضای هیأت علمی در دو دانشگاه از سطح یکسانی برخوردارند؟

فرضیه‌ها نیز به شرح زیر می‌باشند:

۱- رسیدگی‌های انتظامی اعضای هیات علمی دانشگاه‌ها در ایران با موازین دادرسی منصفانه، سازگار نیست.

۲- تفاوت شخصیت حقوقی دانشگاه‌های دولتی و آزاد، تأثیری در سطح بهره‌مندی از موازین دادرسی منصفانه در رسیدگی انتظامی آن‌ها ندارد.

۳- جبران‌های قضایی در رسیدگی انتظامی اعضای هیات علمی دانشگاه‌های دولتی به مراتب بیشتر از موارد مشابه در دانشگاه آزاد است.

بند ششم: ساختار پژوهش:

پژوهش حاضر، از دو فصل تشکیل شده است؛

در فصل نخست به بیان مبانی و کلیات پرداخته می‌شود که در ضمن آن، مفهوم دادرسی منصفانه و ارکان و عناصر آن در مراحل مختلف محاکمه، بیان شده‌اند؛ اگر چه برخی از این عناصر بیشتر در مورد رسیدگی‌های کیفری، مصداق دارند اما در اجرای تفسیر دادگاه اروپایی حقوق بشر از ماده‌ی ۱۰ کنوانسیون اروپایی مربوطه، مبنی بر «ضرورت رعایت موازین دادرسی منصفانه در رسیدگی‌های اداری و شبه قضایی به موازات رسیدگی‌های کیفری» به نظر می‌رسد که شناخت ارکان دادرسی منصفانه و اعمال آن‌ها در رسیدگی‌های اداری در این جا رسیدگی‌های انتظامی در بخش دانشگاه دولتی و دانشگاه آزاد، الزامی است. علاوه بر آن، اشاره به برخی از ارکان دادرسی منصفانه، مانند حق سکوت و منع شکنجه به دلیل نصدی مرجع قضایی در رسیدگی به پاره‌ای از تخلفات انتظامی، لازم است.

شاید فضای حاکم بر اصول رسیدگی منصفانه در این پژوهش، بیشتر کیفری بنماید؛ این امر بدین خاطر است که:

اولاً فضای کلی ادبیات حقوقی در این حوزه، به دلیل اهمیت رسیدگی‌های کیفری، استوار بر مفاهیم، واژه‌ها و برداشت‌های کیفری است.

ثانیاً قانون‌گذار در ضمن پرداختن به روند رسیدگی‌های اداری، انضباطی یا انتظامی معمول در مراجع شبه قضایی از ادبیات یاد شده، استفاده کرده و واژگانی مانند «متهم»، «اتهام»، «برائت» و حتی در پاره‌ای از قوانین، «کیفرخواست» و ... را به کار برده است. علاوه بر آن، با وجود تصریح هیات عمومی دیوان عدالت اداری به لزوم رعایت اصول

دادرسی منصفانه در بخش اداری کشور^۱، ادبیات حقوقی مربوط بیشتر بر رسیدگی‌های کیفی، متمرکز است.

در فصل دوم با تحلیل مبانی، فرآیندها و مراتب رسیدگی انتظامی در دانشگاه‌های دولتی و آزاد، تلاش شده که ضمن نگاه توصیفی به سیاست قانون‌گذار و نیز تصمیمات شورای عالی انقلاب فرهنگی به ترتیب در مورد دانشگاه‌های دولتی و آزاد، نوعی مطالعه‌ی آسیب‌شناختی به عمل آید که از رهگذر آن، وجود یا عدم وجود این حق‌ها در مراحل رسیدگی‌ها و بیان نسبت این مقررات با موازین دادرسی منصفانه به عمل می‌آید.

نوشتار پیش رو، متن اصلاح و روزآمد شده‌ی پایان‌نامه‌ی سرکار خانم سحر اسکندری آلوقره در دانشگاه آزاد اسلامی واحد شیراز در سال ۱۳۹۳ با عنوان «رسیدگی انتظامی اعضای هیات علمی دانشگاه‌های دولتی و آزاد در پرتو اصول دادرسی منصفانه» به راهنمایی اینجانب است که آن را مورد بازنگری ساختاری و ماهوی، قرار داده و مطالب تازه‌ای نیز به آن افزوده‌ام.

بر خود لازم می‌دانم که از زحمات و هم‌دلی همکاران ارجمندم دکتر کوروش استوارسنگری و دکتر محسن ظریفکارفرد- استادیاران دانشگاه آزاد اسلامی شیراز- به ترتیب به عنوان استادان مشاور و داور آن پایان‌نامه، دکتر سیرالله مرادی، استادیار حقوق بین‌الملل دانشگاه شهرکرد به خاطر ارائه‌ی چند رای انتظامی مربوط به آن دانشگاه، دکتر یوسف فرزانه، استادیار بازنشسته‌ی حقوق بین‌الملل دانشگاه امام حسین (ع)، دکتر مهدی هداوند، استادیار حقوق عمومی دانشگاه ازشاد و دکتر محمد یکرنگی، استادیار حقوق جزا و جرم‌شناسی دانشگاه تهران، صمیمانه سپاسگزاری کنم.

این پژوهش، با لحاظ ساختار و محتوای آن، گامی نخستین در این حوزه است و البته، گام‌های نخست، عاری از کاستی‌ها نیستند؛ از این رو، از همه‌ی کارشناسان،

۱- رای وحدت رویه‌ی شماره‌ی ۱۰۲ مورخه‌ی ۱۳۶۸/۱۰/۲۸ با کلاسه‌ی ۲۴/۶۸: «اصل ضرورت توجه به دلایل و مستندات و رعایت ارزش و اعتبار آن‌ها در تصمیمات و آراء صادره از طرف مراجع مختلف قضایی و اداری از جمله اصول بدیهی رسیدگی و دادرسی است که مصرحات قانونی عدیده نیز در هر یک از مواضع مربوط موبد آن است...»

۲۰ □ فرآیند تعقیب انتظامی اعضای هیات علمی...

اعضای هیات‌های انتظامی، روسای دانشگاه‌ها و نیز عموم پژوهشگران، درخواست می‌شود که کاستی‌های آن را به نویسنده، گوشزد فرمایند.

دکتر جواد محمودی

استادیار حقوق عمومی دانشگاه شهرکرد

Mahmoudi.javad@lit.sku.ac.ir

www.ketab.ir